

СОЦИОЛОГИЯ

УДК: 325.11 (575.2)
DOI: 10.35254/bhu/2022.60.37

Orçan M.,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Karaeva S.,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

BİŞKEK'TEKİ CANI KONUŞLAR ve SORUNLARI

Özet

Bu çalışmada Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'teki plansız, programsız, denetimsiz ve alt yapısız bir şekilde rastgele yapılmış, çarpık kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan canı konuşların; başta ruhsat (kırmızı kitap) ve pasaport olmak üzere altyapı, okul, sağlık ocağı gibi sosyal donatılarda görülen sorunlar incelenip sosyolojik açıdan değerlendirilecektir. Yakın dönemlere kadar devlet ve yerel yönetimler yeterince ilgi göstermediğinden yaşanan durum günümüzde devasa sosyal bir probleme dönüşmüş durumdadır. Son aylarda devlet tarafından soruna çare bulmak için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Öz olarak bu çalışma 1991 ve sonrasında 2005 ve 2010'da gerçekleşen siyasal ve toplumsal ayaklanmaların canı konuşlara yansımaları ve günümüzdeki durumunu ve sorunlarını içermektedir.

Anahtar kelimeler: canı konuş, Bişkek'te Canı Konuşlar, kırmızı kitap, kent, kentleşme, göç, iç göç, işsizlik, bağımsızlık, Kırgızistan.

БИШКЕКТЕГИ ЖАҢЫ КОНУШТАР ЖАНА АНДАГЫ МАСЕЛЕЛЕР

Кыскача мазмуну

Учурда өлкөбүздүн борбору Бишкек шаарында планы, программасы, көзөмөлү же инфраструктурасы жок, чаржайым түрдө курулган, башаламан урбандашуунун жыйынтыгы катары пайда боло баштаган жаңы конуштардын эн алгач уруксат кагазы, (кызыл китеби) тиешелүү документтери боюнча маселелери менен катар аталган конуштардагы инфраструктура, мектеп, медициналык кызматтар сыяктуу социалдык камсыздандыруу маселелерине токтолуп социологиялык жактан бааланмакчы. Өз учурунда тиешелүү башкаруу органдары жеткиликтүү түрдө жаңы конуштарга көңүл бурбагандыгы үчүн бүгүнкү күндө маселелер топтолуп олтуруп ири социалдык көйгөйлөргө айланган абалда. Акыркы убакта аталган маселелерди чечүү үчүн мамлекет тарабынан маанилүү кадамдар жасала баштады. Бул макаланын өзөгү 1991-жылдан кийинки жана 2005-2010-жылдардагы коомдук-саясий кырдаалдардын таасиринде пайда болгон жаңы конуштардын абалын, көйгөйлөрүн камтыйт.

Түйүндүү сөздөр: жаңы конуш, Бишкектеги жаңы конуштар, кызыл китеп, шаар, шаардашуу, миграция, ички миграция, эгемендүүлүк, Кыргызстан.

SLUMS IN BISHKEK AND THEIR PROBLEMS

Abstract

In this study, the lack of access to schools, hospitals, licenses, and passports of slums who became common due to random urbanization, and a lack of proper planning, infrastructure and management in Bishkek, the capital city of Kyrgyzstan will be examined and evaluated from a sociological perspective. It becomes a huge social problem, since it wasn't concerned by the Government. Recently, Government has started initiatives for solving it. In summary, this study examines the reflection of the political and social upheavals that took place in 1991 and later in 2005 and 2010 and the current situation and problems of the slums.

Key words: slum, slums in Bishkek, red book, urban, urbanization, migration, internal migration, independence, Kyrgyzstan.

Giriş

Bu çalışmanın amacı, Kırgız Cumhuriyetinin başkenti olan Bişkek'te 1980'li yılların sonlarına plansız kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan canı konuşların doğuşunu,

gelişimini ve günümüzdeki sorunlarını ortaya koymaktır. Bir sistemin beklenmedik bir şekilde çökmesinin hemen akabinde yeniden bir sistemin kurulması uzun süre gerektirmektedir. Sosyalist sistem çöküp liberal sisteme geçilirken ve henüz

daha devlet kurumları teşkil ederken, işsiz kalan aileler ve bireyler ülkenin daha fazla imkânlarına sahip kentine göç ettiler ve hazırlıksız yakalanan varolan kent düzeninin de bozulmasına neden oldu. Kent sadece göçmenleri biriktirmedi aynı zamanda sorunları da biriktirdi. Su, elektrik, kanalizasyon gibi alt yapı sorunlarından, okul, sağlık ocağı, cami gibi sosyal tesislere kadar birçok ekonomik ve sosyal problemlerin doğmasına da neden oldu. Bu çalışma mevcut, makale, kitap, raporlardan hareketle canikonuşların sosyo-ekonomik durumunu ve bunların değerlendirilmesini içermektedir.

Canı konuşlara geçmeden önce, Kırgızistan kentlerinin yerel idari yapısı hakkında kısaca bilgi vermek gerekmektedir. Kırgızistan'da 7 eyalet, 40 ilçe, 453 kırsal alan ve 31 şehir bulunmaktadır. 31 şehrin içinde iki şehir direkt devlete ait iken, 12 şehir eyaletlere aittir ve 17 küçük şehirler ilçelere aittir. Bişkek nüfusu milyon üstü olan büyük şehirlerdendir. Ülkenin güneyinden ise en büyük şehir olarak Oş sayılmaktadır. Bununla birlikte Celal-Abad şehri nüfusuna göre ülkede büyük şehirlerin sırasında yer almaktadır. Karakol, Tokmok, Özgön, Balıççı, Narın, Kara-Balta ve Taş-Kömür şehirleri orta şehirler kategorisine girmektedir [2].

Kırgızistan'da kırsal kesimin sayısı şehirlerle göre fazla olmakla birlikte buna bağlantılı olarak kır nüfusunun sayısı şehir nüfusunun oranına göre fazladır. Kırgızistan'da kentleşmeyi Dildaev geleneksel kentleşmenin röllyefe bağlı olarak dağ tipi özelliklere sahip sürecini "dağ tipli kentleşme" olarak adlandırmaktadır [4].

Canı konuşları Ortaya Çıkaran Gelişmeler

Resmi olarak 31 Ağustos 1991 yılında Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra ülke içinde ekonomik, sosyal, siyasal v.b alanlarda ciddi krizler yaşamaya başlamıştır. Bağımsızlık dönemi ve sonrasında ülke içinde yaşanan bu değişimler ekonomiden sosyal, siyasal, kültürel yapıları içermekle beraber özellikle yolsuzluk, işsizlik, yoksulluk gibi ciddi toplumsal sorunların oluşmasına etki etmiştir. Genel olarak bakıldığında toplumda yaşanan bu krizler içerisinde kentleşmenin iyi bir modelde sürmesi tahmin edilemez.

Sovyetler Birliği dağılıp Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra başkent Bişkek'e en başta işsizlik olmak üzere ekonomik sorunlar nedeniyle yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Başkent bir istihdam merkezi ve kısmen de olsa diğer kentlere göre refah kapısı olarak görülmüştür. Bu nedenle yoğun, kontrolsüz yapılan iç göç sürecinin sonucunda göçmen nüfus başkent Bişkek'in kenarında birçok plansız ve kaçak olarak konutlar inşa edip gecekondular mahalleleri kurmuşlardır. Kırgızlar bu gecekonduları "canı konuşlar" (yeni konutlar) diye adlandırmaktadırlar. Bu süreç henüz şehrin ya da yerel yönetimlerin göçmenlere hazır olmadığını gösteren bir durumdur [1]. Dolayısıyla bağımsızlıktan sonra ülkenin ekonomik yapısı çok zayıflamıştı. Önceki gibi çalışan fabrikalar ve sanayi işletmeleri çalışmamaktaydı. Bu durumda işsiz kalan halkın canı konuşlarda ucuz konutlarda yaşamak veya boş devlet arazisinde ev kurmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Yeni kurulan devletin ekonomisinin zayıf olması henüz kurumların yeni yeni teşekkül ettiği ortamda devlet otoritesinin de henüz tam olarak gerçekleşmemesi nedeniyle yedek bir kent ortaya çıkmıştır. Kötü olanı ise ekime dikime elverişli topraklar üzerinde bu konut ve mahallelerin kurulmasıdır.

Bağımsızlıktan sonra ülke kendi yönetimini sürdürmede daha zayıf olduğu için ekonomik sorunlarla başbaşa kalmıştır. İşsizliği ve onu da tetikleyen en önemli gelişmelerin başında,

kamu işletmelerinin özelleştirilmesi gelmektedir. Köylerde, ilçelerde oturan nüfusun önemli kısmı önceleri kolhoz, sovhöz, fabrikalarda çalışmaktayken Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yanlış politikalar nedeniyle söz konusu üretim işletmeleri çalışmaz hale gelmiştir. Özellikle de işsiz kalan kırsal kesimlerde oturan nüfus yoğun bir biçimde büyük kentlere iş bulmak için göç etmekteydi. Göç edip kente gelen göçmenlerin ekonomik durumları iyi olmadığından mevcut ruhsatlı konutlar, çoğu için pahalı gelmekteydi. Bu nedenle de göç edip gelen nüfusun ekonomik durumları da iyi olmadığı için daha ucuz konutlarda oturmak veya daha doğrusu ucuz iş bulup Bişkek şehrinin kenar mahallelerinde, gecekondularda barınmak için ev kurmak ve alt yapısı daha yoksun mahallelerde ve konutlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bağımsızlık döneminden sonra bugüne kadar ülkenin istikrarlı biçimde gelişmemesi, siyasal devrimlerin tekrarlanması ve krizlerden çıkamaması, ekonomik ve toplumsal açıdan gelişmesine olumsuz etkide bulunmuştur. Bu doğrultuda ülkenin başkenti olan Bişkek'in çarpık kentleşmesiyle beraber gecekondulaşma sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kent fiziki ve niceliksel olarak büyürken nitelik açısından geri gitmekteydi.

Son on beş-yirmi yıl içinde Bişkek ve Çüy bölgesine yoğun göçün olduğu görülmektedir. Bu göç edenlerin büyük kısmını ülkenin diğer bölgelerinden iş bulmak için gelenler oluşturmaktadır. Bu kapsamda iç göç nedeniyle gelenlerin önemli kısmı "canı konuşlar"da ikamet etmektedir [9]. Bişkek'te bu sözler artık ortaya çıkan bir dizi yeni yerleşim alanı ile ilişkilendirilmiştir. Öz olarak canı konuşlar Bişkek'e kenar mahallelerinde ekonomik faydalar ve diğer fırsatlar arayışı içinde ülkenin farklı bölgelerinden göç edenlerin oturduğu konutlardır [3]. Dolayısıyla Bişkek'teki "canı konuşlar" veya "gecekondular" sosyolojik anlamda kentle bütünleşme sorunları yaşayan kırdan kopmuş insanların yaşadığı semtlerdir aslında.

1991-1994 yıllarında köylerde kolektif çiftliklerinin çöküşü, fabrikaların çalışamaz hale gelmesi ve tahsis edilen yerlerin çalışılmaması özellikle köylerdeki gençlerin işsiz kalmasına iş imkanları bol olan kentlere göç etmeye başlamasına neden olmuştur. İşsizlik nedeniyle kentlere gelen göçmenler Bişkek ve Oş şehirlerinde konut yetersizliği ve barınma sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Bu nedenlerle göçmenler şehrin kenarlarındaki boş toprakları işgal etmeye başlamışlardır [10].

Canı konuş Mahalleleri

Başkent Bişkek çok farklı sorunları olan birçok canı konuş (gecekondular) mahallelerle çevrilmiştir. Bu canı konuşların bazıları sadece Bişkek'e aitken, bazıları da Çüy bölgesine aittir. Bişkek Belediyesi Sermaye İnşaatı Kamu-Devlet Dairesi'nin verilerine göre şehire ait olan canı konuşların sayısı 47 dir. Bu canı konuşlar günümüzde Bişkek belediyesinin dört ilçesinin içinde ve kenarında yer almaktadır [8].

Şehire ait canı konuşların kurulma tarihine bakıldığında en eski veya ilk kurulanlar Madaniyat (1988), Orok (1988), İntımak-Arça-Beşik (1988), Aska Taş (1989), Altın Beşik (1989), Kölmö (1989), Kasım (1989), Burdinskaya-İlenskaya (1989), Salam-Alık (1989), Ak Örgö (1989), Bakay-Ata (1989), Keleçek (1989), Ene-Say (1989), Ak Bosogo (1990), Ak-Tilek (1990), Daçnaya-Suvorova-BÇK (1990) ve Kök Car (1990) konuşlarıdır. Bu konutlar özellikle bağımsızlıktan önce kurulan canı konuşlardır. Bağımsızlık döneminden sonra 2005 yılına kadar şehrin etrafında kurulan canı konuşlar Arça-Beşik (1991), Keremet (1997),

Ala Too (1998), Dordoy (2000), Kara-Cıgaç (2000), Uçkun (2000), Ak Bata (2002), Kalıs-Ordo (2002), Profsoyuznaya (2002), Ak-Tilek-2 (2002), ve Karalaeva (2003) konuşlarıdır. Kırgızistan’da önemli değişimlerden olan 2005 yılındaki Lale Devriminde kurulan canı konuşlara Ceniş (2005), Muras-Ordo (2005), Tınçtı (2005), Şerbakova (2005), Ak Ordo (2005), Kut (2005), Kayındı (2005), Keramiçeskaya (2005), Ak-Tilek-3 (2005), Altın-Ordo (2005), Ruhıy-Muras (2005) konuşlarıdır. 2005 yılı Lale Devriminde kurulan canı konuşlar Bişkek şehrinde ve Çüy bölgesinde yer almaktadır. Bu dönemde 2005 yılında kurulan konutlar diğer canıkonusulara göre en çok sorunları olan konuşlardır. Krasnyı Stroitel (2006) ve Uçastok Mendeleeva (2007) konuşları devrim sonrası kurulan konuşlar arasında yer almaktadır.

Bişkek şehrinin etrafında kurulan canı konuşların nüfus dağılımı ve coğrafik alanları farklıdır. Özellikle en çok nüfusu olan konuşlar Arça-Beşik (30.199, alanı 795), Kök-Car (18.500, alanı 260), Ak Örgö (17.484, alanı 362) ve Ak Bosogo (17.089, alanı 316,5) konuşlarıdır. Nüfusu daha az olan konuşlar Bugu Ene Bağış (127, alanı 120), Salam-Alik (641, alanı 6), Orok (865, alanı 30,5), Uçastok Mendeleeva (920, alanı 2,5), Madaniyat (987, alanı 3,8), Ak-Tilek-3 (780, alanı 5,42) olan konuşlardır.

İç göç nedeniyle “Canı konuşlar” gecekondularda oturanlar son 10-15 yıl içerisinde çözülemeyen ciddi sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarla yaşamaktadırlar. Dolayısıyla başkent Bişkek coğrafik açıdan çok büyük olmamasına karşın kent kenarında zaman geçtikçe hep büyüme olan gecekondularla karşı karşıya kalmış ve de genişlemiş bir kent görünümündedir. Bu kapsamda çoğalmakta olan gecekondular nedeniyle kentin ekonomik, kültürel, sosyal yapısına entegre olamama süreci yaşanmaktadır denilebilir.

Göç edenlerin gecekondulu bölgelerinde oturma nedenlerinin en önemli sebepleri arasında ekonomik neden başta gelmektedir. Gecekondulu mahallelerine yerleşenlerin yani göç edip gelenlerin arasında üniversiteyi tamamlamamış mevsimlik iş arayanların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Dolayısıyla gelenlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik durumu zayıf oldukları için gecekondulu mahallelerinde ucuz konutlarda veya komunal konutlarda yaşamayı tercih etmekteledir. Bu bağlamda da gecekondular niceliksel olarak artmakta ama niteliksel olarak çok ciddi sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır.

Dönemlere Göre Göçmen Dalgası

İsabaeva’nın saha çalışmasında Kızıl Cer (güvenirliği korunsun diye bu konutun gerçek adı değiştirilmiş) canı konuş sakinleri çaresiz kaldıkları için devlet arazilerini işgal etmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir [6]. Bişkek’te canı konuşlarda yerlerin işgal edilmesini Eşenkulova bilim adamlarının genel görüşüne dayanarak üç dalga şeklinde açıklar [5]:

1) “İlk dalgada 1989 yılı Mayıs ayında Frunze şehrinin içinde ve etrafındaki tarım arazilerinin işgal edilmesi sonrasında Sovyet yetkilileri tarafından resmîleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır [5]. Bişkek’te yaşayan eğitimli orta sınıfın ev ve barınma sorunu devlet yönetimleri tarafından zamanında bir çözüme kavuşturulmadığından özellikle genç ‘evsizler’ Sovyet glasnost ve perestroykanın olanaklarından istifade ederek devlete ait olan yerlere kanuna aykırı ev inşa etmeye yönelmişlerdir.

2) İkinci dalga 1990’larda bağımsızlık sonrası yaşanmıştır. 1990’larda temel tarımsal reformlar ve arsa özelleştirilmesi ortaya çıkmıştır. Arsaların, toprakların

özelleştirilmesi ardından o dönemlerde devlet yönetiminde bulunan yetkililer de bu durumdan istifade ederek birçok boş araziye kendi zimmelerine geçirmişlerdir. Günümüzde “elit” olarak bilinen yeni konutlar, işte o dönemin ürünüdür ve gözde yerlerin yetkililer tarafından kanunsuzca işgali sonucu ortaya çıkmıştır. Yer reformu ve özelleştirme, doğal olarak kırsal kesimde yaşayan halkın şehre doğru akmasına olanak sağlamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında işgal sonu oluşan sadece 4 yerleşim bölgesi, diğer bir deyişle yeni konut mevcut iken, eski cumhurbaşkanı Askar Akaev dönemi boyunca sürekli yeni konutların sayısının arttığı gözlemlenmektedir [5].

3) Üçüncü dalga ise 2005 yılında Kırgızistan’ın tarihinde önemli toplumsal devrimlerden olan “Lale Devrimi”dir. Bu devrimin sonucunda Bişkek şehrinin etrafındaki yerler işgal edilmeye veya el konulmaya başlamıştır. Bununla birlikte 2010 yılında olan etnik çatışma zamanında devletin “kırılmalı” durumundan yararlanarak başkent etrafındaki yerlere yerleşip yasal olarak tanınmasını talep etmeye başlamışlardır [6].

Kırgızistan’da bağımsızlıktan sonra 2005 Mart ayında yaşanan ilk “siyasi ayaklanma ya da devrim” olan ve “Lale Devrimi” olarak bilinen devrimden sonraki dönemlerde Bişkek şehrinin kenar yerlerindeki boş ilçe arazilerine kitlesel yasadışı konutların yapımı başlamıştır. İsabaeva Kızıl Cer (gizliliği korunsun diye gerçek adı değiştirilmiş) canı konuşunun nasıl işgal edildiğini araştırmasında şöyle açıklar: “Topbaşı” veya “grubun lideri” olarak adlandırılan kişi devlet çalışanları ile ilişkide olup Kızıl Cer canıkonusunu işgal etmişlerdir. Sonra da işgal edilmiş yerleri aile, akraba, arkadaş ve tanış kişilerine dağıtmışlar ve artan yerleri de isteğine göre satmışlardır. Bu bilgi resmi bir bilgi olmasa da konut sakinlerinin öyle olduğundan emin bir şekilde ifade etmişlerdi [6]. Konut sakinleri “topbaşları” özellikle “havlayan köpek” veya “mafya” olarak adlandırmışlardır. Kızıl Cer konuşunda oturan sakinler topbaşı’nın canı konuşlara nasıl geldiğini sorunca da birkaç yetkilinin adını saymışlardır [6]. Canı konuşların oluşumundaki grubun lideri veya “mafya” olarak bilinenler devlet yetkilileri ile bağlantıları olduğu resmi bir bilgi olmasa da konut sakinleri ifade ettiği ortaya çıkmıştır. Bu durumda canı konuşların gayri resmi olarak oluşumunda devlet çalışanlarının da eli var olduğu ortaya konulmaktadır. Aslında böyle yasadışı konutların oluşmasını engellemek için en başından devletin müdahalede bulunması gerekmez miydi? Dolayısıyla bağımsızlıktan sonra 30. yılını tamamlamış bir kente halen bu sorunun çözülememesi sorunların gittikçe büyümesine neden olmaktadır. Devletin ve yerel yönetimlerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri, bazı hukuki olmayan girişimlerin ve mekanizmaların olması devlet arazisini işgale kadar götürmekte ve çarpık kentleşmenin artmasına neden olmaktadır.

İsabaeva araştırmasında Kızıl Cer (güvenirliği korunsun diye bu konutun gerçek adı değiştirilmiş) canı konuşunun sakinleri kendilerini “işgal edenler” olarak adlandırmalarına karşı olduklarını açıklar. Dolayısıyla “topbaşı” veya mafya olarak bilinenler arasında bir çizgi veya ayırımın olduğunu belirtmektedirler. Böylece Kızıl Cer canıkonusunda oturanları bir kaç tipe ayırmak gerekmektedir. 1) Topbaşı (grup başı) veya devlet adamları, bazen bunların devlet yöneticileriyle bağlantılı oldukları ileri sürülmektedir; 2) “Lale Devrimi”nde arazileri işgal edenler; ve 3) Bişkek’ten bu bölgeden ev satın alan sakinler [6].

Eşenkulova çarpık kentleşme ile ilgili çalışmasında canı

konuşlarda yaşanan konut sorununu araştırma bulgularında ortaya koyar: “Bazı tanıdıklarımızdan çok ucuza ve makul fiyatlara, isteyen herkese boş arazilerin satılmakta olduğunu duyunca biz de hemen arsa satılmakta olan yere gittik. Orada hakikaten de topbaşı ve bir grup arsa işleri ile meşguldü. Arsayı ve Kızıl kitabını (krasnaya knijka, Arsanın satın alınan özel mülkiyetine geçtiğine dair tapu belgesi) para karşılığı satın aldık. Bir müddet sonra aldığımız arsaya gittiğimizde başka birilerinin orada ev yapmakta olduğunu görünce öğrendik ki, meğerse aynı yeri ikimize de satmışlar, biz de mahkemelik olduk. Topbaşı bir yeri birkaç kişiye satarak kısa sürede ortalıktan kaybolmuş, biz de onları bulamadık”. Dolayısıyla boş yerleri bir kişi değil bir kaçına satarak ortada kaybolan “mafia” olarak adlandırılanlar bugün de canı konuşlarda çözülmemekte olan ciddi mülkiyet sorununu oluşturmaktadır [5].

Kırgızistan’ın diğer bölgelerinden göç edenler Bişkek ve Oş gibi ülkenin büyük şehirlerinin kenarlarında yasadışı veya yarı resmi olan canıkonuşlarda yoğunlaşmaktadır. En kötüsü göçmenler önceleri ekim ve dikime elverişli alanlara evler kurmaktadırlar. Canı konuşlarda henüz, kalanizasyonu, elektirik ve suyu, hatta yolu olmayan yerlerde evlerini kurmakta ve yaşamaktadırlar [7]. Dolayısıyla başkentteki bulunan 50 civarındaki gecekondulu mahallelerinin bu temel sorunları hala çözülememiştir.

Canı konuş Sakinlerinin Sorunları

Günümüzde hala “canı konuşlar” yani gecekondulu mahalleleri ciddi problem sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaşanılmakta olan sorunların başında elektirik enerjisinin yetersizliği, sıcak su temini, kalorifer, içme suyu, kanalizasyon, toplu taşıma erişim, yangın güvenliği ve bununla birlikte eğitim, sağlık ve kültür gibi alanlarda alt yapı ve erişim sorunları gelmektedir. Özellikle de birçok gecekondulu mahallelerin yaşamak için çok güvenli olmaması ciddi sorunların başında yer almaktadır [9].

Sağlık ve eğitim hizmeti bazı mahallelerde hiç rastlanmamaktadır. Okula gitmek için çocuklar oturan konutundan uzakta bulunan okullara gitmek zorunda kalmaktadır. Sağlık hizmetleri ise bazı konutlarda hiç yokken gerektiğinde konut sakinleri ambulans hizmetlerinden de tam olarak yararlanamamaktadır. Bunun gibi canı konuşlarda yaşanan temel sorunlar uzun yıllar geçmesine rağmen Bişkek’te devam etmektedir. Devlet tarafından bu problemler yakın zamanlarda çözülmezse sosyal patlamalara, protesto eylemlerine, sosyal ve bölgeler arası çatışmaların çıkmasına yol açabilir [10].

Bişkek şehrinde canı konuşlarda altyapı ve toplumsal sorunların çözülmemesi nedeniyle birçok mitingler yapılmıştır. Medya haberlerine göre canıkonuşlardaki mitinglerin nedenlerinin başında konut yetersizliğidir [9]. Ayrıca kırmızı kitabın temin edilememesi dolayısıyla konutların resmileştirilememesi, diğer devletin istediği dökümanların alınamaması nedeniyle canı konuş sakinleri protestolar yapıp seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte 2010 yılındaki mitingde dile getirildiği gibi yaşamak için elektrik enerjisinin bile olmaması, içmek ve kullanmak için temiz suyun bile olmaması, sağlık kurumlarının ve eğitim kurumlarının bir çok canıkonuşlarda olmaması, kreş ve ana okul gibi okulların şehirlerde, başkentte olmaması aslında yaşadığımız 21. yüzyılda şaşırtıcı veya inanılmayacak durumlar olduğu ortadadır.

Vatandaşların kesin bilgilerine ulaşmak için devlet göçü kontrol altına almayı istemektedir. Bunun için de göçmenlerin

yaşadığı yere ikamet kaydını yaptırmalarını önermektedir. Ama göçmenlerin önemli kısmı kayıt yaptırmamaktadır. Bunun sebebi ise onların resmi ikamet kayıtlarının geldiği memleketlerinde olmasındandır. Pasaport (kimlik belgesi) sistemi ve ikamet kaydı yapan enstitüler vatandaşların yaşadığı yere ikamet belgesini almalarını önermektedir. Bu yüzden göç edenlerin durumları iyi değildir. Kırgızistan’da vatandaşlık hukuku tamamen pasaport ve ikamet belgesiyle bağlantılıdır, hukuk sistemi ve sosyal yapı olarak buna göre çalışmaktadır [1]. Dolayısıyla canıkonuşlarda ikamet belgelerinin olmaması konut edinmelerine, sosyal hizmetlerden yararlanmasına, seçimlerde oy verme hakkının kullanılmasına ve özetle Kırgız Cumhuriyetinin bir vatandaşı olarak tam vatandaşlık hukukundan yararlanamamasına neden olmaktadır.

Göçmenlerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişebilmeleri için ikamet kaydı yaptırmaları zorunludur. Bununla beraber ikamet kaydı yaptırmayan göçmenler eğitim, sağlık, güvenlik gibi devlet kurumlarından ve hizmetlerinden ve haklardan yararlanamazlar [1]. Genel olarak canıkonuşlarda temel sorunların kaynağı kişilerin vatandaşlık belgesi, yaşadığı konutta resmi ikamet belgesi ile doğrudan alakalı olduğunu bilmek gerekir.

Başkent Bişkek’te nüfusun marjinalleşmesinin temel faktörü kitlesel iç göçtür. Dolayısıyla bugün başketin çevresinde yasal veya yasal olmayan canı konuşlar bulunmaktadır [11]. İsabaeva yeni konutlarla ilgili saha araştırmasında şöyle ifadeye değinir: “Devlet bile bize ilgi göstermezken sen nerden bizimle bu kadar ilgileniyorsun ki?”. Genel olarak canı konuşlarda oturanlar şehre dökümsüz göç edip de marjinal durumda kalmışlardır. Dolayısıyla bu çalışmada sık sık verilen cevaplardan “devlet bizi görmezden geliyor” ve “devlet bizi hiç umursamıyor” ifadelerinde bulunmuşlardır [6]. 2010 yılında yapılan sosyolojik araştırmaların sonuçlarına göre canıkonuşlarda oturanların yarısından çoğu (%58) kendilerini Bişkek’li olarak hissetmemektedir [10]. Bu durumda canı konuş sakinlerinde şehirde oturmalarına rağmen şehirli kimliği yoktur denilebilir. Ve en önemlisi mevcut nüfusla göç eden nüfusun tam olarak entegre olmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla canı konuşlarda ülkenin diğer bölgelerinden göç edenlerin önemli kısmının sosyal dışlanma sorunu ile karşı karşıya oldukları anlaşılmaktadır.

Kentleşme süreci içerisinde canı konuşların altyapısı ve kızıl kitabı yani tapusu verilmemiştir. “Canı konuşlarda” konutların büyük bir kısmı “kızıl kitabı” ya da tapusu olmayan kaçak konutlardan oluşmaktadır. Genel olarak bu canıkonuşların su, yol, okul, sağlık hizmetleri ve diğer kamu hizmetleri gibi hizmetlerden ya mahrumdurlar ya da sunulan imkanlar yetersiz kalmaktadır [7]. Bu yüzden acil olarak bir plan ve strateji çerçevesinde ilgili kurumlarca bu problemin çözülüp tapu ruhsatlarının verilmesine büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Son yıllarda bu sorunların çözümüyle ilgili olarak devletin en üst makamından çözüm adına önemli adımlar gelmiştir. Cumhurbaşkanı Sadır Caparov 15 ve 22 Kasım 2021 tarihlerinde canıkonuş mahallelerine giderek canı konuş sakinlerinin yaşadığı sorunları yerinde dinledi ve “kırmızı kitap” probleminin 2022 Nisan ya da Mayıs ayına kadar çözülmesi için girişimlerin başlatılacağını duyurdu. Sahadaki görüşmelerde bazı konut sakinlerinin kırmızı kitaplarına yani ruhsatlarına kavuştuklarını dinledi.

Kızıl kitaptan sonra çözülmesi gereken diğer en önemli

problem ise alt yapı sorununun çözülmesidir. Devlet alt yapı sorunlarını çözmezse ileride daha birçok sorunların çoğalmasına neden olabilecektir.

Sonuç

Bağımsızlıktan sonra başkent Bişkek'te gecekonducular niceliksel olarak artmakta ama niteliksel olarak çok ciddi sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır. Kent sınırlarında canı konuşalarda oturan halkın asfaltlı cadde ve sokaklara, şehrin temiz su şebekesine, kanalizasyon sistemlerine, polisin korumasına, dinlenmek için parklara, çeşitli spor etkinlikleri için oyun alanlarına, çocukların düzenli ve kaliteli eğitim alabilmesi için okullara, kütüphanelere ve ulaşım sistemlerine ciddi ihtiyaç vardır.

Bişkek'teki "canı konuşlar" veya "gecekonducular" sosyolojik anlamda kentle bütünleşeme sorunları yaşayan kırdan kopmuş insanların yaşadığı semtlerdir aslında. Günümüzde başkent Bişkek'in kenarında var olan canıkonuş mahallelerinin önemli kısmı Bişkek şehrine ve Çüy bölgesine ait olan yerlerdir. Bu canıkonuşların bir çoğu Çüy bölgesine veya şehire ait olması ile ilgili tartışılmalı sorunları vardır. Bugüne kadar bu konutların içerisinde şehire veya Çüy bölgesine ait olamaması veya resmi bir statüsü yok konutlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla şehir coğrafik açıdan daha küçük olmasına karşın çarpık bir biçimde kurulan canı konuşlarda yaşayan nüfusun önemli bir kısmı sosyal, ekonomik, hukuki, kültürel, ekolojik nedenler gibi çoğalan sorunların yaşanması nedeniyle şehre entegre olamamaktadırlar.

КАУНАКЛАР

1. Базарова Г.Б. М.Н Мамбетова, А.О Бусурманкулова // Внутренняя миграция населения Кыргызстана / Известия вузов Кыргызстана - 2018 № 8 С. 56-59

2. Государственный проектный институт градостроительства и архитектуры (2020) Программа Правительства КР по разработке генеральных планов насе-

ленных пунктов КР на 2018-2025 годы, Приложение 2, Еrişim: 14.02.2022

3. Дербииева. А / Важность остановок общественного транспорта на периферии Бишкека: на примере новостройки Эне Сай / "Сорос – Кыргызстан", Бишкек - 2019

4. Дылдаев М.М. Эколого-Экономическая Оценка Устойчивого Развития Урбанизационных Систем Кыргызской Республики. Диссертация на соискания ученой степени доктора географических наук, Дылдаев М. Бишкекский Гуманитарный университет им. К. Карасаева – Бишкек, 2019. – 284с.

5. Еженкулова. К / Kirgizistan'daki Kentleşmenin Sosyal Boyutu / Kirgizistan Araştırmaları, Bişkek - 2019 С. 237-253

6. Исабаева. Э От обитателей к гражданам жители неформального поселения в городском пространстве Бишкека, Журнал исследований социальной политики 2014. -Т. 12. № 2. - С. 249-260

7. Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан Организация Объединенных Наций, Женева, Швейцария – 2010. - С. 96,

8. Общественно-государственное управление капитального строительства мэрии города Бишкек, Еrişim: 15.03.2022

9. Оторбаев. К.Т Специальный доклад Омбудсмана (Акыйкатчы) Кыргызской Республики: "Новостройки г. Бишкек право на достаточное жилье и иные социальные, экономические и культурные права" / Бишкек (6) – 2017. - 49

10. Салморбекова Р.Б. Социалдык-демографиялык процессте антропосоциеталдык модификациясы / Вестник КНУ им.Ж.Баласагына – 2014. - С. 177-182

11. Тюлюндиева Н. Анализ маргинализированных групп населения в разрезе регионов Кыргызской Республики. Реформа, - 2021. 2(90), С. 6-23